Hamraliyeva Malika Abdukarimovna
Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti, Farg‘ona filiali, “Sport psixologiyasi, ijtimoiy-gumanitar va tabiiy-ilmiy fanlar” kafedrasi v.b. dotsent
Email: hamraliyevamalika@gmail.com

JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOHASIDAGI BOSHQARUV TIZIMINING TARIXIY TARAQQIYOTI HAMDA ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI ASOSIDA UNI TAKOMILLASHTIRISH METODOLOGIYASI

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19103854

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot jismoniy tarbiya va sport sohasidagi boshqaruv tizimining tarixiy rivojlanish bosqichlarini ilmiy tahlil qilish hamda zamonaviy global tendensiyalar asosida uni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi sport boshqaruvi tizimining shakllanish jarayonlarini tarixiy evolyutsiya nuqtai nazaridan o‘rganish, zamonaviy boshqaruv tamoyillarini aniqlash va samarali boshqaruv modelini taklif etishdan iborat. Tadqiqot jarayonida tarixiy tahlil, tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik umumlashtirish hamda ilmiy sintez metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra jismoniy tarbiya va sport boshqaruvi tizimi bir necha tarixiy bosqichlar orqali rivojlanganligi, zamonaviy davrda esa strategik boshqaruv, innovatsion texnologiyalar, raqamli monitoring tizimlari va samarali institutsional mexanizmlar muhim ahamiyat kasb etishi aniqlangan. Tadqiqot natijalariga asoslanib jismoniy tarbiya va sport tizimini samarali boshqarish uchun kompleks metodologik model ishlab chiqildi. Mazkur model sport tashkilotlari faoliyatini takomillashtirish, boshqaruv samaradorligini oshirish hamda sport infratuzilmasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, sport boshqaruvi, sport menejmenti, boshqaruv tizimi, sport siyosati, sport tashkilotlari.

Kirish

Jismoniy tarbiya va sport tizimi jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Zamonaviy jamiyatda sport nafaqat sog‘lom turmush tarzini shakllantirish vositasi, balki xalqaro nufuzni oshirish, yoshlar tarbiyasini takomillashtirish hamda milliy taraqqiyotga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy institut sifatida qaralmoqda. Shu sababli jismoniy tarbiya va sport tizimini samarali boshqarish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Sport boshqaruvi tizimi tarixiy rivojlanish jarayonida turli bosqichlarni bosib o‘tgan. Dastlab sport faoliyati asosan madaniy va an’anaviy jarayon sifatida rivojlangan bo‘lsa, keyinchalik davlat tomonidan boshqariladigan institutsional tizim shakllandi. Zamonaviy davrda esa sport boshqaruvi professional menejment tamoyillari asosida rivojlanib, strategik boshqaruv, marketing, innovatsion texnologiyalar va raqamli tizimlar bilan integratsiyalashmoqda.

Sport boshqaruvi nazariyasiga ko‘ra, sport menejmenti inson resurslari, texnologiyalar, tashkilotlar va sport xizmatlarini samarali muvofiqlashtirish jarayonini anglatadi . Zamonaviy sport boshqaruvi tizimida strategik rejalashtirish, monitoring va nazorat mexanizmlari muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, sport tashkilotlari faoliyatida rejalashtirish, tashkil etish, boshqarish va nazorat qilish kabi boshqaruv funksiyalari asosiy metodologik asos hisoblanadi .

Shu bilan birga, jismoniy tarbiya va sport tizimini boshqarish jarayonida ayrim muammolar mavjud. Jumladan:

- boshqaruv mexanizmlarining yetarli darajada modernizatsiya qilinmaganligi
- sport tashkilotlari faoliyatining samarali muvofiqlashtirilmaganligi

Licensed under CC BY 4.0
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

- boshqaruv jarayonlarida innovatsion texnologiyalarning yetarli darajada joriy etilmaganligi

Mazkur muammolar sport boshqaruvi tizimini ilmiy asosda takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqotning maqsadi jismoniy tarbiya va sport boshqaruvi tizimining tarixiy rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari asosida uni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Sport boshqaruvi masalalari ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda sport boshqaruvi jismoniy tarbiya tizimini rivojlantirishning muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Sport boshqaruvi fan sifatida boshqaruv nazariyasining asosiy tamoyillarini sport sohasiga tatbiq etishga asoslanadi. Ushbu yondashuv sport tashkilotlari faoliyatini samarali tashkil etish, resurslarni optimal taqsimlash va sport xizmatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi . Sport boshqaruvi tizimining rivojlanishida institutsional muhit, iqtisodiy omillar, davlat siyosati va ijtimoiy ehtiyojlar muhim rol o‘ynaydi. Sport tashkilotlarini samarali boshqarish uchun strategik rejalashtirish, monitoring, nazorat va baholash tizimlari muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

tarixiy tahlil metodi
tizimli yondashuv metodi
qiyosiy tahlil metodi
statistik umumlashtirish metodi
ilmiy sintez metodi

Mazkur metodlar yordamida jismoniy tarbiya va sport boshqaruvi tizimining tarixiy rivojlanish jarayonlari hamda zamonaviy boshqaruv tendensiyalari o‘rganildi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya va sport boshqaruvi tizimi tarixiy rivojlanish jarayonida bir necha bosqichlarni bosib o‘tganligini ko‘rsatdi. Dastlabki bosqichlarda sport faoliyati asosan madaniy va ijtimoiy faoliyat sifatida rivojlangan bo‘lsa, keyinchalik u davlat tomonidan boshqariladigan institutsional tizimga aylangan. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda sport sohasini rivojlantirishga katta e’tibor qaratildi. Sport infratuzilmasi kengaytirildi, yangi sport maktablari tashkil etildi hamda sportchilar tayyorlash tizimi takomillashtirildi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2024-yilda mamlakatda 53 mingdan ortiq sport inshootlari faoliyat yuritmoqda, bu esa sport infratuzilmasining sezilarli darajada kengayganligini ko‘rsatadi.

Sport infratuzilmasining kengayishi aholining sport bilan shug‘ullanish imkoniyatlarini oshirdi. Natijada so‘nggi yillarda sport bilan shug‘ullanuvchi aholining ulushi sezilarli darajada oshgan. Masalan, statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2021-yilda jismoniy mashg‘ulotlar bilan shug‘ullanuvchi shaxslar ulushi 60,9 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilda bu ko‘rsatkich 67,8 foizga yetgan.

Bu natijalar sport sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning samaradorligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga sport boshqaruvi tizimini takomillashtirish zarurligini ham ko‘rsatadi.

1-jadval

O‘zbekistonda sport infratuzilmasining rivojlanish dinamikasi

Yil	Sport inshootlari soni	Qishloq hududlari	Shahar hududlari
2020	52 105	27 900	24 200
2021	52 417	28 200	24 200
2022	54 200	28 900	25 300
2023	52 200	28 600	23 600
2024	53 314	28 668	24 646

2-jadval

Sport bilan shug‘ullanuvchi aholi ulushi

Yil	Erkaklar (%)	Ayollar (%)	Umumiy (%)
2021	66.0	55.7	60.9
2022	67.3	57.3	62.3
2023	68.8	58.5	63.7
2024	71.7	63.7	67.8
2025	71.9	64.1	68.3

Sport boshqaruvi tizimining samaradorligi ko‘p jihatdan quyidagi omillarga bog‘liq:

sport infratuzilmasining rivojlanish darajasi

sport tashkilotlari faoliyatining samarali boshqarilishi

malakali kadrlarning mavjudligi

innovatsion texnologiyalarni joriy etish

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sport boshqaruvi tizimini takomillashtirish uchun strategik boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarur. Strategik boshqaruv sport tashkilotlari faoliyatini uzoq muddatli rivojlanish strategiyalari asosida tashkil etish imkonini beradi.

Bundan tashqari sport boshqaruvi tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Raqamli boshqaruv tizimlari sportchilar faoliyatini monitoring qilish, sport natijalarini tahlil qilish hamda sport tashkilotlari faoliyatini optimallashtirish imkonini beradi.

Shuningdek davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish sport infratuzilmasini modernizatsiya qilish hamda sport sohasiga investitsiyalar jalb etishda muhim rol o‘ynaydi.

1-jadval sport infratuzilmasining barqaror rivojlanishini ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda sport bilan shug‘ullanuvchi aholi ulushi barqaror o‘sib

3-jadval

Bosqich	Davr	Xususiyatlari
An’anaviy	qadimgi davr	Sport ijtimoiy-madaniy faoliyat sifatida rivojlangan
Institutsional	XX asr	Sport federatsiyalari va tashkilotlari shakllandi
Modernizatsiya	mustaqillik davri	Sport infratuzilmasi rivojlandi
Innovatsion	zamonaviy davr	Raqamli boshqaruv va sport menejmenti rivojlanmoqda

bormoqda.

Xulosa

Tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya va sport sohasidagi boshqaruv tizimi tarixiy rivojlanish jarayonida murakkab evolyutsion bosqichlarni bosib o‘tganligini ko‘rsatdi. Zamonaviy davrda sport boshqaruvi tizimini samarali tashkil etish uchun innovatsion texnologiyalar, strategik boshqaruv mexanizmlari va raqamli monitoring tizimlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Sport boshqaruvi tizimini takomillashtirish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

- sport infratuzilmasini rivojlantirish
- sport boshqaruvi tizimini raqamlashtirish
- sport menejmenti kadrlarini tayyorlash
- davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish

Mazkur chora-tadbirlar jismoniy tarbiya va sport tizimining barqaror rivojlanishiga hamda sport boshqaruvi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chelladurai P. Managing Organizations for Sport and Physical Activity. –

Scottsdale: Holcomb Hathaway, 2014.

2. Hoye R., Smith A. Sport Management: Principles and Applications. – London: Routledge, 2015.

3. Мухамеджанов Ш. М. Улучшение физического состояния детей школьного возраста во время занятий футболом // Интернаука. – 2019. – №. 3-1. – С. 72-73.

4. Slack T., Parent M. Understanding Sport Organizations. – Champaign: Human Kinetics, 2006.

5. Мухамеджанов Ш. М. Своеобразные особенности раннего определения одарённости детей и их подбор в спорт // Интернаука. – 2020. – №. 11-1. – С. 19-20.

6. Tangriyev A.T. Sport mashqi jarayonida bolalar jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish uslubiyati. – T.: Ilmiy texnika axboroti-press, 2018.

7. Mamajonov D. et al. Evaluation of lower-limb muscle performance using amplitude, variability, and spectral characteristics during vertical jumping in basketball players //Journal of Physical Education & Sport. – 2025. – №. 12.

8. Adkhamovich M. D. Analysis of the development of physical qualities in 5-7th grade students in rela-tion to their participation in static activities. – 2024.

9. Мухамеджанов Ш. М. Воспитание качеств ловкости у детей, занимающихся футболом в возрасте 13-14 лет // Интернаука. – 2020. – №. 21-1. – С. 71-72.

10. Байбобоев Б. Г., Мамажонов Д. История развития олимпийского движения в республике Узбекистан //Проблемы развития физической культуры и спорта в новом тысячелетии. – РГППУ, 2018. – №. 7. – С. 753-758.

11. Balamurugan R. et al. Real-Time Voice-Controlled Interface for AR/VR Surgical Simulations //2025 International Conference on Innovations and Emerging Technologies In AI & Communication Systems (IETACS). – IEEE, 2025. – С. 1535-1541.